

BUKET UZUNER’İN “MOR VE ÖTESİ” ADLI ÖYKÜSÜNÜN POSTMODERNİZM AÇISINDAN İNCELENMESİ*

STUDYING OF BUKET UZUNER’S STORY “MOR VE ÖTESİ” FROM THE POINT OF POSTMODERNISM

Fatimah Salım ALSALİHİ **

ÖZ

Postmodernizm II. Dünya Savaşı sonrası sarsılan modernizmin yerini alan akımdır. Kendini ilk olarak mimari alanında gösteren bu akım doğal olarak sanatın diğer dallarına ve edebiyata da yansımıştır. Postmodernizm köklerini modernizmden alsa da onunla taban tabana zıt bir akımdır. Dolayısıyla postmodern edebiyatta modern edebiyat tekniklerine zıt teknikler geliştirilmiş ve bilinçli olarak kullanılmıştır.

1960’lı yıllardan itibaren postmodern akımın etkisine giren Türk edebiyatında da özellikle 80’li yıllardan sonra birçok postmodern eser yazılır. Bu makalede Buket Uzuner tarafından 1988 yılında kaleme alınmış “Mor ve Ötesi” adlı öyküde kullanılan postmodern unsurların ve anlatım tekniklerinin neler olduğu ortaya konulmaktadır. Postmodern edebiyat üzerine birçok teorik eserler yazılmaktadır. Bu eserlerde yer alan teorik bilgilerin bir edebi eserde nasıl uygulandığının somut olarak irdelenmesi ve gözler önüne serilmesi bu çalışmanın temel amacıdır.

Anahtar Kelimeler: Postmodernizm, anlatıcı, zaman, mekan, metinlerarasılık.

* Bu makale 15.09.2022 tarihinde dergimize gönderilmiş; 21.09.2022 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 15.10.2022 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atıf şekli; Fatimah Salım Alsalihi, Buket Uzuner’in “Mor ve Ötesi” Adlı Öyküsünün Postmodernizm Açısından İncelenmesi, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 5-2 (2022), Karabük 2022, s. 106-120.

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 107596/katud.31122022.004

** Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, TürkDili ve Edebiyatı Bölümü, fatimahalsalhihi@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-9358-9760

ABSTRACT

Postmodernism is the field movement of modernism that was shaken after the Second World War. This trend, which first showed itself in the field of architecture, naturally reflected on other branches of art and literature. Although postmodernism takes its roots from modernism, it is a diametrically opposite movement. Therefore, in postmodern literature, opposite techniques to modern literary techniques have been developed and especially used.

In Turkish literature, which has been under the influence of the postmodern movement since the 1960s, many postmodern works have been written, especially after the 80s. In this article, the postmodern elements and narrative techniques used in the story "Mor ve Ötesi" written by Buket Uzuner in 1988 are revealed. Many theoretical works have been written on postmodern literature. The main purpose of this study is to examine and reveal how the theoretical information contained in these works is applied in a literary work.

Keywords: Postmodernism, narrator, time, space, intertextuality.

Giriş

Kitabın ana kahramanı Yasemin'in Klaus isimli bir sevgilisi vardır. Klaus hikaye boyunca Yasemin'e kendi yaşamını, ailesini, ailesinin geçmişini ve yaşantısını anlatmaktadır. Bu arada Yasemin'in annesiyle babaannesinin karışımı olduğunu söyler. Bu Yasemin'in zihninde derin bir psikolojik soruna dönüşür.

Klaus'un hayatı, ailesi ve geçmişine dair bilgiler yalnızca kendisi tarafından anlatılmaz. Hikayede annesi Catherine, babaannesi Ingrid, Ingrid'e aşık olan adam ve Yasemin kendi ağızlarından konuşurlar ve yaşantılarını birinci ağızdan anlatırlar.

Tüm bu anlatılanlara göre Ingrid İkinci Dünya Savaşı'ndan önce, 1930'lu yıllarda, sevdiği yakışıklı bir adamdan hamile kalmıştır. Ancak henüz hamileyken bu adam tarafından terk edilir. Bunun üzerine kendisine aşık olan yakın dostu olarak gördüğü bir güzel insanla evlenir ve ardından oğlu - Klaus'un babası - doğar. Sonraları bu kocası Naziler tarafından askere alınır ve savaşta ölür. Savaş yıllarında oğlu on beş yaşına gelmiştir ve Naziler tarafından Ingrid'in isteğine aykırı olarak o da askere alınır. Askerde yaralanır ve harabe bir kliniğe götürülür. Burada ölümden döner ancak ameliyatla bir bacağı kesilir. Bu klinikte çalışan on altı yaşındaki hemşire Catherine'le birbirlerine aşık olurlar ve evlenirler.

Catherine'in -Klaus'un annesi- çingene annesi ve Fransız babası yine savaş yıllarında, Catherine on dört yaşındayken, Naziler tarafından öldürülmüştür. Kendisi ise şans eseri hayatta kalmıştır. Karı-koca Ingrid'in yanına dönerler. Bir

süre sonra Klaus doğar. Catherine ve kocası iş bulmak için Klaus'u babaannesine bırakıp başka bir şehre taşınırlar.

Klaus babaannesi tarafından büyütülür, uzun yıllar anne ve babasından ayrı kalır. Klaus bu zamanlardan aklında kalan bazı anıları aktarır : Bir gece evde yalnız uyumaktadır çünkü babaannesi salça fabrikasında gece vardiyasındadır. Evden gelen birtakım tıkırtı sesleri yüzünden uyanır, korkudan yüksek sesle babaannesine seslenir. Tıkırtının sebebi evdeki hırsızdır ve gürültüyü duyunca evden kaçır.

Bir başka gün yine Klaus evdeyken polisler kapıyı çalar. Babaannesinin kendisinden başkasına kapıyı açmaması tenbihinden ötürü polislere kapıyı açmaz. Bir süre sonra polisler Klaus'un babaannesini yanlarına alıp tekrar gelirler. Babaannesi Hitler'i öven üç adamı dövmek suçundan tutuklanmıştır. Polisler babaannesini hapse Klaus'u ise bakımevine götürmek için gelmişlerdir.

Klaus on yedi yaşına kadar anne ve babasından ayrı büyür. Bu yaşta bir sevgilisi vardır ve hamiledir. Annesi ve babası Klaus'un bu yaşta baba olmasını istemezler. Babası kürtaj için para yollar, Klaus bu parayla hamile sevgilisiyle evlenir. Ardından oğlu Thomas dünyaya gelir. Karısı ise doğumdan kısa süre sonra zengin sandığı Amerikalı bir adamla kaçır. Thomas on üç yaşına geldiğinde Ingrid, torununun oğlu Thomas'ı alıp Münih'teki oğlu ve gelini Catherine'in yanına taşınır. Klaus, oğlu Thomas'ı büyütüp bu şekilde güvenceye aldıktan sonra otuz üç yaşında üniversite okumaya başlar.

Okulunun bitimine bir sömestir kala Yasemin'le birlikte Heybeli Ada'da tatile gitmektedirler. Vapurla yolculukları esnasında Yasemin, Klaus'un babaannesi Ingrid'le hayalinde konuşmaya başlar. Adaya ayak bastıkları andan itibaren ise yaklaşık bir yıl önce intihar eden babaanne Ingrid Yasemin'le Klaus çiftini takip eder. Onlar bunun farkında değildirler. Yasemin'le babaanne Ingrid'in diyalogları adada kaldıkları süre boyunca da devam eder.

Hikayenin sonunda çift adadan ayrılmak üzere vapura binerlerken Yasemin Klaus'un babaannesini fark eder. Ancak Klaus Yasemin'in gördüğünü görmemektedir. Ingrid Yasemin'in gözlerine bakarak ilaç içip intihar eder. Yasemin tüm bunlara gözleri kapalı şahit olmuştur. Gözlerini açıp kendine geldiğinde Klaus'u son günlerde sarılmadığı sıcaklıkta kucaklar ve upuzun öper.

1. Anlatıcı

Hikayede anlatılan olaylar dışardan bir gözle bakıldığında ve kronolojik bir sıraya konularak bu şekilde özetlenebilir. Ancak hikayedeki olaylar bizim özetimizde verildiği gibi baştan sona belirli bir anlatıcı tarafından aktarılmamıştır. Öyküde metin farklı anlatıcı kişiler ağzından aktarılmıştır ve çeşitli anlatıcı tipleri bir arada kullanılmıştır.

Bilindiği üzere postmodern anlatının sınırsız özgür bir yapısı bulunmaktadır. Bu yapı doğrultusunda hikayeler baştan sona aynı anlatıcı kişinin ağzıyla aktarılmamaktadır. Zira bu anlatıcı tipi konusunda bir tutuculuk/kısıtlayıcılık anlamına gelirdi ve postmodernizmin özgürlükçü yapısıyla bir tenakuz meydana getirirdi. Bu yüzden postmodern metinlerde anlatıcı çeşitlenmesine gidilmiştir. Yani aynı metinler içerisinde birden fazla anlatıcı kullanılmıştır. Bu konuya dair Hakan Sazyek "Diğer tarzların anlatıcıyı da kapsayan tekçi tutumunu aşma isteği postmodernist metnin birden çok anlatıcı tarafından kurulmasına zemin hazırlamıştır."¹ demektedir.

"Mor ve Ötesi" öyküsünde de anlatıcı çeşitlenmesine gidilmiştir ve olaylar birden fazla anlatıcı yani çoğul anlatıcı tarafından aktarılmıştır. Öyküde Yasemin, sevgilisi Klaus, Klaus'un annesi Catherine, babaannesi Ingrid ve Ingrid'in ölen eşi kendi kendilerini ifade etmektedirler. Yani I. tekil şahıs ağzıyla hatıra ve yaşantılarını anlatmaktadırlar.

Öyküde Yasemin'e ait söz ve konuşmalar parantez içlerinde italik yazı stiliyle yazılmıştır:

(Eh,herhalde hiçbir kadının kocasından duymak istemeyeceği sözün daha kötüsü bu olmalı! Annesine benzemekten daha kötüsü... Neyse ki,kocam değil!)
(Bu karışıklıkta bir çocuğumuz olursa, kedimiz Duman gibi rengârenk doğar herhalde...)

Okur bu sayede metindeki hangi bölümlerin Yasemin tarafından anlatıldığını ayırt edebilmektedir. Ayrıca öykünün sonlarına doğru Yasemin'le Ingrid'in girdiği diyaloglarda hangi sözün kim tarafından söylendiği açıkça belirtilmiştir:

Yasemin: Buradasınız değil mi?

Babaanne: Elbette, sizlerleyim.

Yasemin: Klaus'un sizden bağımsız hiçbir yanını bırakmamışsınız!

Babaanne: Neden karşı cephelerdeyiz ve savaşıyoruz? Aynı yöne doğru birlikte yürüsek?

Klaus'un Yasemin'e kendini, hatıralarını ve ailesini anlatmak maksadıyla yaptığı konuşmalar ise metinde tırnak içinde verilmiştir:

"Annemin de gözleri farklı renklidir. Biri koyu kahverengi, öbürü yeşil. Saçları da tıpkı seninki gibi, siyah. Sanki elimle koymuş gibi gelip seni buldum yani... Ben saçlarımın bal rengini babaannemden, gözlerimin mavisini babamdan almışım."

¹ Hakan Sazyek, "Türk Romanında Postmodern Yöntemler ve Yönelimler", *Hece Dergisi*, S. 65-66-67, Ankara 2002, s.6.

Öykünün başlangıcında bu sözleri söyleyenin Klaus olduğu açık değildir. Başlangıçta okur sadece tırnak içinde verilen sözlerle, parantez içerisinde italik yazı stiliyle verilen sözlerin bir kadınla erkeğin karşılıklı konuşmasını veya iletişimini meydana getirdiğini anlamaktadır. Daha sonra öykünün ilerleyen kısımlarında tırnak içindeki sözlerin hep aynı erkeğe ve parantez içindeki sözlerin hep aynı kadına ait olduğu görülmektedir. Tırnak içinde yazılan sözleri söyleyenin adının Klaus olduğu öykünün altıncı sayfasında yer alan “(...*Ne kızları Catherine ne de şimdi karşımda oturan hiç tanışmadıkları torunları Klaus, böyle bir olasılığı hiç düşündüler mi acaba?...*)” cümlesinden anlaşılmaktadır. Parantez içinde yazılan tüm sözlerin ve düşüncelerin Yasemin’e ait olduğu ise Klaus’un yedinci sayfada sarf ettiği “...Sen beni dinlemiyorsun Yasemin? Çok mu konuştum yine?” cümlesinden anlaşılmaktadır.

Ne tırnak içinde ne de parantez içinde verilen konuşmalar ise yukarıda adları zikredilen diğer üç kişiye veya yine Klaus’a aittir. Yani Klaus’a ait her söz tırnak içinde yazılmamıştır ancak tırnak içinde yazılmış her konuşma Klaus’a aittir denilebilir. Bu konuşmalardan hangisinin bu dört şahıstan hangisi tarafından yapıldığı ise tırnak, parantez, italik yazı vs. biçimsel bir özellikten değil, ancak konuşmaların içerik ve anlamından ayırt edilebilmektedir. Örneğin aşağıdaki konuşmanın Ingrid’e ait olduğu içerikte açıkça söylenmiştir:

“Herkes o çirkin bayrakları, göbeğindeki çirkin siyah lekeye karşın gururla pencerelerine asıp, kanları yeni yıkanmış üniformalarıyla geçit resmi yapan Nazi askerlerini seyrederken, otuz sekiz yaşındaki ben, Ingrid, oğlu Nazi üniformasıyla savaşa, eline eli değmemiş kocası aynı üniforma içinde cehennemin dibine gönderilmişken, balkonuma o bayrağı asmadığım için belki de birazdan kurşuna dizileceğim.”

Yine de öyküde bu şekilde parantez veya tırnak içinde verilmemiş konuşmaların hangi şahsa ait olduğunu tespit etmek kolay değildir. Bazen postmodern bir roman okuyan okur kimi bölümlerin anlatıcılarını bölüm bittikten sonra belirleyebilir, hatta bazı postmodern romanlar tamamen bunun üzerine yani o bölümü anlatan roman kişinin kim olduğunun bulmacamsı bir düzenek üzerinde belirlenmeye çalışılması üzerine kurgulanabilir.² Okur bazı kısımları okuduğu sırada anlatıcının kim olduğunun henüz bilincinde değildir ve bunu ancak öykünün daha ileriki bölümlerini okurken tespit edebilir. Yazar bilinçli olarak hangi konuşmanın kime ait olduğunu belirtmemiştir. Zira bunu anlama ve ortaya çıkarma işini okura bırakmıştır. Bu durum adeta matematikte birden fazla bilinmeyen olan denklem sorularını anımsatır. Öykünün bazı kısımlarında anlatıcının kim olduğu barizken veya kolay anlaşılırken okurun bunlardan yola

² Gamze Somuncuoğlu Özot, *Postmodernizm ve Türk Romanındaki Yansımaları* (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 69.

çıkarak tüm bilinmeyenleri ortaya çıkarması, hangi bölümün kim tarafından aktarıldığını tespit etmesi gerekmektedir. İşte bu postmodern roman veya öykülerin özelliklerinden birisidir. Modern eserler karşısında okuyucu edilgen bir tavır içerisinde. Postmodern eserlerde ise yazarlar okuyucuları aktif bir konumda tutmak ister. Okura anlatının bir parçası olduğunu hissettirirler. Okur adeta yazarla birlikte metni inşa eder. Tam da bu amaçla yazar öyküsünde hangi kısmın anlatıcısının kim olduğunu tespitini okura bırakmıştır. Bu konuyla alakalı olarak Nurullah Çetin "Roman Çözümleme Yöntemi" adlı kitabında çoğul anlatıcı başlığı altında şu satırlara yer verir : "Roman kişilerinin kendi kendilerini ayrı ayrı anlatması ve kendilerini ifade etmeleridir. Ayrıca bir romanda birden çok anlatıcı tipine yer verilmesidir. Bu kuşkusuz romanın tekdüze anlatımını kıran, okuyucuyu uyanık tutmaya yarayan, romana bir çeşni ve renk veren bir uygulamadır."³

Yazarın okuru aktif bir konumda ve uyanık tutma maksadıyla yaptığı tek şey anlatıcının çeşitlendirilmesi değildir. Örneğin öyküde iki ayrı doğum gerçekleşmiştir. Biri Klaus'un babasının doğumudur. Diğeri ise Klaus'un kendi doğumudur. Bu iki doğum hakkında anlatılanlar kafa karıştırıcıdır ve yazar tarafından bilinçli olarak bu halde sunulmuştur. Bu iki hadiseyi birbirinden ayırmak yine okura kalmaktadır. Ve daha önce de söylenildiği gibi bu okuru aktif konumda tutmak için kullanılan bir tekniktir.

Ayrıca öyküde Klaus'un ailesi hakkında anlatılanlar da zaman zaman okuyucunun zihnini zorlayacak şekilde sunulmuştur. Öyküde toplam dört annenin hikayesine yer verilmiştir. Zaman zaman hangi bölümün hangi anne hakkında olduğu yine okuyucunun zihnini zorlaması maksadıyla üstü kapalı verilmiştir. Aşağıdaki alıntılarda yazar bu duruma gönderme yapmaktadır:

"Ben yıllarca annemle babaannemi karıştırarak büyüdüm; babaannemi annem, annemi babaannem sanarak... "

"Hiçbir şey karışık değildir doğada, karışıklığı insan beyni yaratır..."

Öykünün içeriğinde yine öyküde kullanılan bir tekniğe gönderme yapılması postmodern metinlerde yaygın görülen bir özelliktir. Burada yazar bu göndermeyi örtük bir biçimde yapmaktadır. Bazı postmodern roman veya öykülerde ise bu çok daha açık bir şekilde ortaya konulabilmektedir. Hatta metnin anlam ve içeriği geri plana atılıp, bu içeriğin nasıl anlatıldığı, hangi anlatım tekniklerinin kullanıldığı asıl üzerinde durulan konu olur. "Gerçeklik unsurundan çok; kurmaca unsuru ön plandadır. Yani romanın anlattığı, aktardığı, yansıttığı içerik ve anlam katmanlarından, fikir, duygu ve bilgilerden çok; bunların nasıl

³ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2013, s. 113.

anlatıldığı, nasıl bir teknik ve söylem içinde sunulduğu, nasıl bir kurguya bağlı olarak ortaya konduğu önemli olmuştur.”⁴

Öyküde postmodernizmin çoğulculuk ilkesi ve özgür yapısından kaynaklı çoğul anlatıcı tekniği kullanılmakla beraber birden fazla anlatıcı tipinin varlığı da göze çarpmaktadır. Bu da yine öyküdeki bir diğer çoğulculuk vurgusudur. Öykünün on üçüncü sayfasına kadar her şey I. tekil anlatıcı ağzından aktarılırken, bu sayfadan sonra yer yer gözlemci bakış açısıyla anlatıma rastlanmaktadır:

“Deniz Heybeli Ada'yı kucakladı, güneş battı ve balıklar suya çekildi. Kışın ortasında adaya yatılı konuk gelen genç kadınla yabancı erkek (daha çok bir İspanyol matadora benziyor) akşamın geceye değdiği anda pansiyon benzeri otellerinden çıktılar...”

Öykünün ana kahramanı olan Yasemin'in yazar Buket Uzuner'in kendisi olduğu söylenebilir. “Postmodern romanın muhtevası, olay örgüsü, şahıs kadrosu, zamanı, mekânı ve anlatıcı unsurlarında gerçek olanla kurmaca olan bir aradadır. Birden fazla anlatıcı ve çoğulcu bakış açısı kullanılabilir. Söz konusu anlatıcılardan biri de yazarın kendisi olabilir.”⁵ Öyküyü ithaf ettiği “Karl” ise muhtemeldir ki öyküdeki Klaus'tur. Yani yazar kendisini öykünün içine yerleştirmiş, öyküsünde kendine bir rol vermiştir. Ve yazar hem öykü içerisinde birinci tekil anlatıcı ağzıyla konuşmaktadır hem de yukarıdaki alıntıda görüldüğü gibi yazar-anlatıcı bakış açısıyla kendisini dışardan gözlemci bir gözle anlatmaktadır.

2. Zaman

Daha önce söylendiği gibi öyküde kronolojik bir zaman izlenmemiştir. Neyin hangi zamana ait olduğunu netleştirmek işi yine okura bırakılmıştır. Bu, öyküde görülen en belirgin postmodern özelliklerden biridir. Bilindiği üzere postmodernizm modernizmin eleştirisidir ve modernizme taban tabana zıt olduğunu beyan eder. Bu yüzden postmodern edebiyatta da modern edebiyat tekniklerinin tam zıttı teknikler kullanılır. Modern edebiyat eserlerinde zaman kronolojik olarak işlenir ve çizgisel bir zaman algısı mevcuttur. Postmodern yazarlar bu çizgisel zaman algısını sınırlandırıcı/kısıtlayıcı bulurlar ve reddederler. Bu yüzden de eserlerinde zamanı kronolojik düzenin dışına çıkarırlar. Zaten modern zaman algısı postmodernizmin sınırsız özgürlük ilkesiyle çatışır.

Öyküde uzanılan en eski tarih 1930'lu yıllardır. En güncel tarihin ise 1980'li yıllar olduğu şu sözden anlaşılmaktadır:

⁴ Nurullah Çetin, a.g.e., s. 93.

⁵ İsmail Çetışli, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, s. 148.

"Babaannem 1930'larda Almanya'da, senin 80'lerde Türkiye'de olduğun kadar güçlü bir kadımsı!"

Yani öyküde geçen olaylar 30'lu yıllardan 80'li yıllara elli yıllık bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir. Bu elli yıllık zaman dilimi içinde yaşanmış olaylar öykü içerisinde karışık bir şekilde serpiştirilmiştir.

Öyküde gerçekleşen en güncel vaka Yasemin ve Klaus çiftinin yaptığı Heybeli Ada tatilidir. Bu sırada ilişkilerinde henüz bir yılı dahi doldurmamışlardır:

"Bıktın mı yoksa benden? Sakın ha, daha yeni başladık, bir yıl bile olmadı... Çok uzun sürecek sevgimiz, gel bakayım bana, bir öpücük ver..."

Öyküde Klaus'un geçmişi, ailesi, hatıraları geniş bir yer tutar. Bu geçmiş bazen Klaus tarafından birinci ağızdan Yasemin'e anlatılır. Bu kısımlarda Klaus bugünden geçmişi hatırlar ve olaylar geçmiş zaman kipi kullanılarak anlatılır:

"Fransız annem, Alman babama rastladığımda on altı yaşındaymış, babam on beş. Ertesi yıl ben doğmuşum."

"Sonra babaannem o güzel insanla evlenmiş ve babam doğmuş. Tabii herkes onları çok seven bir çift sanıyor... Bir kez bile sevişmemişler, babaannem benim üstüme yemin etti."

Bu elli yıllık döneme sâri mazi aktarılırken başka hiçbir yerde geçmiş zaman kipi kullanılmaz. Postmodern eserlerde daha çok an vurgulanır. Bu incelediğimiz öyküde de göze çarpmaktadır. Öyküde geçmişte yaşanmış olaylar anlatılırken dahi anında aktarma tekniği kullanılmıştır. Bunu daha açık gözler önüne sermek için şu cümleleri incelemekte fayda var:

"Fransa'yı da işgal edecekler, yakında buraya da gelecekler... Kimse durduramıyor onları! Kahverengi ceketleri, gamalı haçları ve sert ses tonlarıyla gelecekler. O zaman beni, annemi ve babamı öldürecekler..."

Bu cümleler Klaus'un annesi Catherine'in II. Dünya Savaşı yıllarında aklından geçirdiği cümlelerdir. O yıllarda ailesiyle Fransa'da yaşayan Catherine, Nazilerin yakın zamanda yaşadığı toprakları işgal etmelerinden ve kendisiyle ailesini öldürmelerinden endişe duymaktadır. 80'li yıllarda geçen olayları da içine alan öyküde uzun zaman önce yaşanan bu olaylar anında aktarma tekniğiyle verilmiştir. Öyküde vaka zamanıyla anlatma zamanının "şimdi"de birleştiği görülmektedir.⁶

⁶ Gamze Somuncuoğlu Özot, *Postmodernizm ve Türk Romanındaki Yansımaları* (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 73.

Öyküde II. Dünya Savaşı ve sonrası yılların ve bu yıllarda yaşanan acı ve eziyetlerin işlenmiş olması da düşündürücüdür. Bilindiği gibi modernizm insanlığa özgürlük, ilerleme, huzur, mutluluk ve müreffeh bir yaşam gibi vaatlerde bulunmuş ancak insanlığı dünya savaşları gibi büyük felaketlere ve kaosa sürüklemiştir. “Bilime ve akla dayanarak insanlara yeryüzünde cennet kurmayı vaat eden modernizm İkinci Dünya Savaşı ve ardından gelen yıkımlarla vaatlerini gerçekleştiremez. Bu durum modernizme şüphe ile yaklaşılmasına sebep olur.”⁷ II. Dünya Savaşı sonrasında modernizm çökmüş yeni bir postmodern dönemin doğuşu gerçekleşmiştir. Kısaca II. Dünya Savaşı postmodernizmin miladıdır ve postmodern anlatım tekniklerinin kullanıldığı bu öyküde II. Dünya Savaşı'nın konu alınması manidardır.

3. Mekan

Postmodern eserlerde yansıtmacı ve modern eserlerin aksine uzun mekan tasvirlerine yer verilmez. Mekan elden geldiğince silikleştirilir. Zira postmodern yazarlar metni en ince detaylarına kadar okurun kafasında netleştirmek yerine eserinde bilinçli olarak doldurulması gereken boşluklar bırakır. Ve bu boşlukların okur tarafından doldurulmasını ister. Bu daha önce söylendiği gibi postmodern okuyucunun eser karşısında aktif bir konumda ve uyanık tutulmak istenmesinden ötürüdür. Her okur kendi bilgi ve kültür birikiminden hareketle eserdeki boşlukları doldurur. Ve eseri okurken yeniden inşa eder. Bu boşluklar eserin her okur tarafından farklı anlaşılmasına, her okunuştaki farklı bir eserin yeniden yazılmasına neden olur. Bu durum postmodernizmin çoğulculuk ilkesine hizmet eder.

Bu çalışmada incelenen “Mor ve Ötesi” öyküsünde de mekan tasvirleri yok denecek kadar azdır. Öyküde Almanya, Fransa, Münich, Hamburg, Frankfurt, Türkiye, İstanbul, Heybeli Ada vs. gerçek şehir ve ülke adları verilmiş ve gerçek mekan kullanılmıştır:

“Fransa'yı da işgal edecekler, yakında buraya da gelecekler...”

"Babaannem 1930'larda Almanya'da, benim 80'lerde Türkiye'de olduğun kadar güçlü bir kadımsı!"

“Burada iş bulmak olanaksız, al kocanı, kalkın gidin Münich'e, Frankfurt'a, Hamburg'a, nerede iş varsa, girişin, çalışın.”

“Deniz Heybeli Ada'yı kucakladı, güneş battı ve balıklar suya çekildi.”

Öyküde yaklaşık elli yıllık bir dönemin farklı anlarında yaşanmış olayların anlatıldığını söylenmişti. Yazar bu elli yıllık zaman diliminin birbirinden farklı anlarını karışık bir şekilde aktarmakta ve zamanda sürekli ileri geri sıçramalar

⁷ Gülçin Oktay, *Modern Türk Hikayesinde Postmodern Açılımlar* (Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2011.

yapmaktaydı. Çeşitli anlarda yaşanmış tüm bu olayların birbirinden çok farklı mekanlarda yaşanmış olması mekan konusunda da bir çeşitlilik ortaya koymuştur. Şüphesiz bu da postmodernizmin özgür ve çoğulcu anlayışına hizmet etmektedir.

Öyküde Yasemin'in zihninin duyuşsal mekan olarak kullanıldığı görülmektedir. Diğer tüm olaylar gerçek mekan/dış mekanda cereyan ederken Yasemin zihninde Klaus'un babaannesi Ingrid'le konuşmaktadır. Başlangıçta bir yıl önce intihar eden Ingrid'in yalnızca sesini duyan Yasemin, hikayenin sonunda Klaus'la Heybeli Ada'dan ayrılmak üzere vapura binerlerken onu karşısında görür. O sırada gözleri kapalı olan Yasemin'i kendine getirmekle uğraşan Klaus ise aynı şeyi görmemektedir ve Yasemin'in sözlerine anlam verememektedir. Öyküde babaanne Ingrid'in oradaki varlığı yalnızca Yasemin'in ağzından aktarılmaz. Öykünün yine sonlarında ortaya çıkan yazar-anlatıcı da dışardan bir gözle Yasemin ve Klaus'un adaya geldiklerinden beri Ingrid tarafından takip edildiğini söyler.

Öykünün bu noktasına kadar tüm olaylar tarihi gerçeklerle uyumludur. Yine zikredilen tüm mekanlar da gerçek mekanlardır. Ancak bu noktada olağanüstü bir olay gerçekleşmektedir. Okuyucu Yasemin'in gördüklerini kendi zihninin ona oynadığı bir oyun olarak göreceken bunun yazar-anlatıcı tarafından teyit edilmesi gerçek-kurmaca çelişkisi ortaya koymaktadır. Öyküde realite ile kurmaca ya da mantıkî gerçeklik ile fantastiği birlikte işlenmiştir.⁸ Bu postmodern eserlerde okuyucuyu neyin gerçek neyin uydurma olduğunu sorgulamaya teşvik etmek için yapılır.⁹ "Roman kişileri zamanlar arası yolculuk yapabildikleri gibi ölümler de öldükleri zamanı aşip yeniden hayata dönebilirler."¹⁰

4. Kişiler

Postmodern eserlerde tıpkı uzun uzadıya mekan tasvirlerine yer verilmediği gibi karakter betimlemelerine de fazla yer verilmez. Mor ve Ötesi öyküsünde de kişilerin fiziksel özelliklerinin, dış görünüşlerinin üzerinde neredeyse hiç durulmaz. Buna yazar-anlatıcının devreye girdiği yerlerde kısmen rastlanır:

"Onların hiç fark etmediği ama ada vapurundan indiklerinden beri peşlerine düşen iri cüsseli, mavi gözlü, beyaz tenli, yaşlıca, fakat dinç kadın yine arkalarında belirdi."

⁸ Hakan Sazyek, "Türk Romanında Postmodern Yöntemler ve Yönelimler", *Hece Dergisi*, S. 65-66-67, Ankara 2002, s.3.

⁹ Pauline Marie Rosenau, *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, Ark Yayınları, Ankara 1998, s. 124.

¹⁰ Gamze Somuncuoğlu Özot, *Postmodernizm ve Türk Romanındaki Yansımaları* (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 165.

Görüldüğü üzere babaanne Ingrid iri cüsseli, mavi gözlü, beyaz tenli, yaşlıca fakat dinç olarak anlatılır. Öyküdeki tek şahıs betimlemesinin bundan ibaret olduğu görülmektedir. Burada kişilerin görünüşlerinin nasıl olduğu yine okura bırakılmıştır. Her okur öyküdeki kişileri kendine göre farklı hayal edecektir ve bu da öyküde bir çeşitliliğe sebep olacaktır. Bunun da postmodernizmin özgürlük ve çoğulculuk ilkesine hizmet olduğu açıktır.

Öykü kişileriyle ilgili dikkat çeken bir diğer mesele kişilerin belli kalıplara uygun olmayışdır. Postmodern eserlerde karakterler belli kalıplara hapsedilemezler zira postmodernizmin özgürlük ilkesi bunu gerektirir. “Mor ve Ötesi”nde özellikle kadın karakterler, ataerkil ve erkek egemen düşüncenin çizdiği kadın profilinin dışına çıkmaktadırlar. Ataerkil düzende erkekler baskın karakter, kadınlarsa çekinik yapıdadır. Evin ve ailenin geçimini sağlayacak güç ve yetenek erkektedir; kadın bundan aciz bir varlıktır. Erkek cesur; kadın narin ve hassastır. Öyküde ise kadın karakterler bu düşünce kalıplarının tam aksi meziyetlere sahiptirler. Özellikle babaanne Ingrid, cesur, baskın ve güçlü kadın profiliyle öyküde ön plandadır. Onun bu özellikleri öykünün çeşitli yerlerinde anlatılır:

"Babaannem 1930'larda Almanya'da, senin 80'lerde Türkiye'de olduğun kadar güçlü bir kadınmış!"

"Babaannemin sevgilileri oluyormuş tabii. Güzel bir kadındı. Beni elimden tutup gezdirmeye çıkarttığında, sokakta erkeklerin babaanneme baktığını görürdüm. Uzun boyluydu, fabrikalarda çalışa çalışa kolları çok güçlenmişti, iri kıyım erkeklerin açamadığı kapıları açar, yükleri taşır, bilek güreşinde patır patır yenerdi onları."

"...babaannem üç erkeği hastanelik edene kadar dövmüş, ısırılmış, tırmalamış."

Klaus'un annesi Catherine de öyküde güçlü bir kadın olması yönüyle öne çıkar. Savaşta annesi ve babasını kaybetmesinin ardından yıkılmaz, ayakta kalmayı, hayata tutunmayı başarır. Bir klinikte hemşire olarak çalışmaya, savaşta yaralananlara yardım etmeye başlar. Buraya yaralı olarak gelen ve bacağı kesilen Klaus'un babasıyla tanışır ve evlenirler. Evlendikten sonra Klaus doğar ve kocası çalışmayan Catherine evin geçimini sağlamak için çalışır. Catherine'in nasıl güçlü bir kadın olduğunu Klaus şöyle belirtir:

"Ne dram değil mi? Küçük bir kız, savaşın ortasında yapayalnız kalıyor... Annesiyle babası kollarında saatlerce can çekişerek ölüyorlar... Ama çok güçlü bir kadındır annem ah, güçlü kadınlara bayılıyorum!"

Öyküde erkek karakterlerse güçsüz ve sahiplenilmeye muhtaç profildedirler. Klaus'un babası savaşta tek bacağını kaybetmiştir. Buna rağmen hayata tutunmayı başarmıştır. Bu karısı Catherine'in desteğiyle olabilmıştır:

"Kocaman bir erkek, tek bacakla yaşama meydan okuyor! Nasıl oluyor da umutları, hayalleri ve yaşama sevinci böyle taptaze yeşil kalabilmiş? Yanıt: Catherine!"

Klaus'un kendisi ise baskın iki kadın tarafından yetiştirilmiştir. Çocukluğundan itibaren babaanesi gibi baskın karakterli bir kadın tarafından himaye edilmiş ve sahiplenilmiştir. Annesinden ve babaannesinden ayrı kaldığı zamanlar hayatında onların yerini dolduracak, kendisini sahiplenecek güçlü bir kadına muhtaçtır. Bu yüzden hayatı boyunca güçlü ve cesur birçok kadına aşık olmuştur:

"(...Set işçiliğinden kameramanlığa, kamyon şoförlüğünden pilotluğa dek yapmadığı iş, dört kıtada görmediği ülke, âşık olmadığı birbirinden cesur ve güçlü kadın kalmamış...)"

Babaanesi intihar ettikten kısa bir süre sonra Yasemin'e aşık olması da aynı sebeptendir. Klaus, Yasemin'i hayatını kaybeden babaannesinin yerine koyar. Zira Yasemin'i babaannesine benzer bulur:

"Tıpkı babaannemle annemin bir karışımısın sen!"

"Babaannem 1930'larda Almanya'da, senin 80'lerde Türkiye'de olduğun kadar güçlü bir kadınmış!"

"...Babaannemden izler buldukça iyice tutuluyorum sana ey Akdenizli kadın!"

Yasemin'in Ingrid'e söylediği şu söz de konuyla ilgili olarak dikkate değerdir:

"Yasemin: Ona kendi güçlerini tanuması ve geliştirmesi için hiç fırsat vermemişsiniz! Tıpkı baskın bir baba figürü gibi..."

Bu cümlede Yasemin'in babaanne Ingrid'i baskın bir baba figürüne benzetmesi öyküdeki kadın karakterlerin daha çok erkeklere izafe edilmiş kişilik özelliklerine sahip oluşuna ve kimi düşünce kalıplarının bu sayede kırılmasına vurgudur.

Klaus'un Yasemin'in kısa bir süreliğine gözden kaybolması üzerine söylediği şu sözler ise babaannesinin yerine koyacak bir kadına ne kadar muhtaç olduğunun göstergesidir:

"Yasemin, neredesin canım? Birden kayboldun... Sanki terk edilmiş gibi hissettim kendimi... Bir tuhaf oldum... Boşlukta düşer gibi bir duygu... İçimden kayan bir... Sen ne yapıyorsun orada canım?"

Öyküde Klaus vapurdan gün batımını izlediği sırada ‘güneşin önünde kış akşamına kafa tutan güzel renkler’ arasında en baskın renk olan moru dışı bir renk olarak görür. Zira onun hayatındaki baskın karakterler düşünülenin aksine erkek değil kadınlar olmuştur. Bu Klaus’un mordan öte gördüğü şeydir. Öyküde Nilgün Marmara’ya ait mor ve ötesine dair bir şiire metinlerarasılık tekniğiyle yer verilmiştir:

"Morötesi çuvallar içine gizlenmek isterdim (...)

İçeriye gök sızmazdı (...)

Dantellere sarardık maviye bulardık

onları ve korurduk özenle."

Metinlerarasılık, postmodern edebiyatta kullanılan bir tekniktir ve bu öyküde kullanılan postmodern unsurlardan bir diğeridir.

İlk dizede söylenen ‘morötesi çuvallar içine gizlenmek’ isteği psikolojik bir temayülün yansımasıdır ve anne karnına dönüş isteğinin bir ifadesidir. Öyküye dahil edilen bu dizeler de Klaus’un sığınabileceği bir kadın ihtiyacına vurgu yapmaktadır.

Öykünün başlangıcına ve sonuna da metinlerarasılık tekniği kullanılmak suretiyle yine Nilgün Marmara’ya ait dizeler konulmuştur. Postmodernizmde çoğulculuk ve çeşitlilik esastır. Öyküde metinlerarasılık yöntemi kullanılması tür çeşitliliğini sağlamıştır. Yani edebi bir tür olan öykü içinde bir diğer edebi tür olan şiir kullanılmıştır. Postmodern edebiyatta tek bir tür kullanımı yazarın kendisini belli bir kalıpla sınırlandırması, kendini hapsetmesi olarak görülür. Bu kalıbı kırmak amacıyla yazar çeşitli türleri tek metinde kullanır.

5. Dil ve Üslup

Öykünün genelinde doğal olarak konuşma diline yer verilmiştir. Zira daha önce söylendiği üzere öykü kişileri kendilerini birinci ağızdan ifade etmektedirler. Öyküde anlatıcı tipinin değiştiğini de daha önce söylemiştik. Anlatıcı çeşitlenmesine gidilen eserde kimi kısımlarda yazar-anlatıcı tipi kullanılmıştır. Anlatıcı tipinin değişmesiyle kullanılan üslubun da değiştiği görülmektedir. Bu kısımlarda süslü ve sanatlı bir dilin kullanıldığı göze çarpmaktadır:

“Deniz Heybeli Ada’yı kucakladı, güneş battı ve balıklar suya çekildi.”

“Ada kışının tekdüzeliğine kâğıt oynayarak katlanmaya çalışan birkaç yeni delikanlı, önce bu ikisiyle ilgilendilerse de, daha sonra kendi şakalarının güvenli denizinde kahkahalarıyla yelken açtılar.”

Çoğul anlatıcı kullanılması, anlatı tipinin çeşitlendirilmesi gibi farklı üslup çeşitlerinin bir arada kullanılması da öyküdeki postmodern özelliklerden biridir.

SONUÇ

Bu çalışmada Buket Uzuner'in "Mor ve Ötesi" adlı öyküsünde yer alan postmodern unsurlar ortaya konulmuştur.

Öyküde birden fazla anlatıcı kişiye yer verilmiştir ve hem I. tekil anlatıcı hem de yazar-anlatıcı tipleri bir arada kullanılmıştır. Bazen söylenen sözlerin hangi anlatıcı tarafından söylendiği açık değildir ve bunu ortaya koymak okura bırakılmıştır.

Öyküde zaman kronolojik veya çizgisel olarak ilerlememektedir. Yaklaşık elli yıllık bir dönem içinde çeşitli zamanlarda yaşanmış bir çok olay, yaşayan kişiler tarafından I. tekil şahıs ağzıyla aktarılmıştır. Bu yapılırken zamanda ileri geri gidişler, sıçramalar gerçekleşir. Geçmişte yaşanan olaylar anlatılırken anında aktarma tekniği kullanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı gibi gerçek bir tarihsel olayın yer aldığı metinde vakalar da gerçek mekanlarda geçmektedir. Öykünün sonunda ise duyuşal mekana yer verilir ve burada sıradışı veya olağanüstü denilebilecek bir olay gerçekleşir. Burada yazar bu iki mekanın neyin gerçek neyin kurmaca olduğunu okura sorgulatmak amacıyla kullanır.

Postmodern eserlerin tipik bir özelliği olarak karakterler uzun uzadıya betimlenmezler. Öyküde karakter betimlemeleri yok denecek kadar azdır. Ayrıca öyküdeki kadın karakterler daha çok erkeklere izafe edilen kişilik özelliklerini taşımaktadırlar. Aynı şekilde erkekler de daha çok kadınlara izafe edilen kişilik özelliklerini haizdir. Adeta erkek karakterlerle kadın karakterlerin rolleri değiştirilmiş gibidir. Bu durum postmodern edebiyatta karakterlerin belli kalıplar içerisinde hapsedilememe özelliğinden ötürüdür.

Öykünün genelinde sade bir konuşma diline yer verilirken yazar-anlatıcı tipinin anlatımında süslü ve sanatlı söyleyişe yer verildiği görülmektedir. Yani farklı anlatıcı tiplerinin bir arada kullanılmasıyla çeşitli üslupların da öyküde birlikte yer aldığı görülmektedir.

Tüm bunlar öyküde tespit edilen postmodern unsurlardır.

KAYNAKÇA

ÇETİN, Nurullah, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2013.

ÇETİŞLİ, İsmail, *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

OKTAY, Gülçin, *Modern Türk Hikayesinde Postmodern Açılımlar* (Yüksek Lisans Tezi) Trakya Üniversitesi, 2011.

ÖZOT, Gamze Somuncuoğlu, *Postmodernizm ve Türk Romanındaki Yansımaları* (Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi, 2009.

ROSENAU, Pauline Marie, *Postmodernizm ve Toplum Bilimleri*, Ark Yayınları, Ankara 1998.

SAZYEK, Hakan, "Türk Romanında Postmodern Yöntemler ve Yönelimler", *Hece Dergisi*, Ankara 2002, S. 65-66-67 s. 493-509.

UZUNER, Buket, *Güneş Yiyen Çingene*, Everest Yayınevi, İstanbul 2005.